դարձրել են իրանց աչքերը դէպի հիւսիս, դէպի նորընտիր Նախարարը, յուսալով նրանից փրկութիւն իրանց ծանր, սահմանափակ ու կաշկանդուած վիճակից։

Ռուսաստանի համարեա բոլոր համալսարանների ուսանողները մի մի աղերսագիր (петиція) ուղարկեցին պ. Նախարարին իրանց ռէկտօրների միջնորդութեամբ։ Ընդհանուր միտքը այդ բոլոր աղերսագիրների այն էր, որ պաշտօնապէս թոյլ տրուի ուսանողներին ունենալ իրանց սեփական ժողովները իրանց նիւթական, ուսանողութեան վերաբերեալ պէտքերը հոգալու համար միանգամայն անկախ կերպով. վերադարձվին այն բոլոր իրաւունքները, որոնցից զրկվել են ուսանողները այժմեան չափազանց խիստ համալսարանական կանոնադրութեան համաձայն։ Թէ ինչ հետեանք կունենան այդ աղերսագիրները, դեռ ևս յայտնի չէ, միայն պ. Նախարարի բռնած ընթացքը և խօսքերը, որ նա արտասանել է այլ և այլ ուսումնարանական շրջաններում իր վերջին ճանապարհորդութեան ժամանակ՝ իրաւունք են տալիս յուսալու, որ հետեանքը անպատճառ բարի կը լինի։ Լրագիրներից տեղեկանում ենք որ ազգային լուսաւորութեան նախարարութեան մէջ արդէն կազմվել են երկու յանձնաժողով. մէկը՝ գիմնազիօնների վերաբերեալ անհրաժեշտ կարևոր փոփոխութիւնների համար, իսկ միւսը՝ համալսարանական այժմեան կանոնադրութիւնը քննելու և կերպարանափոխելու համար։ Տայ Աստուած (և այս ամենքիս բաղձանքն է) որ յանձնաժողովները հասնեն իրանց ցանկալի նպատակին և վերջ դնեն այն բազմատեսակ տրտունջներին, որոնք լսվել են և լսվում են բազմաթիւ ծնողների բերանից և բաց անեն ուսանողների առաջև մի լայն ասպարէզ ազատ և ինքնուրոյն կերպով զարգանալու իբրև ազատ քաղաքացիներ։

Առ այժմ կատարված ուրախալի նորութիւններից մէկն այն է, որ Օդէսսայի համալսարանի ուսանողներին, պ. պ. պրօֆէսօրների խնդրանօք, թոյլ է տուած ունենալ սեպհական ընթերցարան։ Սրա համար կազմված է մի յանձնաժողով նոյն իսկ պրօֆէսօրներից կրագործելու միջոցների մասին հոգալու։ Մի և նոյն ժամանակ համալսարանական վարչութիւնը մտադիր է, ինչպէս տեղեկանում ենք հաստատ աղբիւրից, բարեխօսել ուր հարկն է վերականգնել 1863 թ. համալսարանական կանոնադրութիւնը։ Իսկ քաղաքային դուման վճռել է խնդրել ժողովրդական լուսաւորութեան պ. Նախարարից աւելացնել այժմեան երեք ֆակուլտէտների վրա և չորրորդը, այն է՝ բժշկական ֆակուլտէտը և իրաւունք տալ րէալական ուսումնարանների աշակերտներին (որոնց թիւը այստեղ շատ շատ է), իրանց դասընթացքը աւարտելուց յետոյ, մտնել համալսարանի ֆիզիկօ-մաթեմատիկական, բնագիտական և բժշկական բաժինները։ Այս մասին առաջ էլ խնդրված է եղել, բայց խնդիրքը մնացել է անկատար։ Համալսարանական վարչութիւնը անձամբ երկու անգամ խնդրվել է նախկին Նախարարից թոյլ տալ րէալական ուսումնարաններում աւարտածներին մտնել համալսարանի վերոյիշեալ բաժինները, եթէ ոչ իբրև ուսանողներ, գոնէ իբրև ազատ ունկնդիրներ, բայց պատասխան է ստացել, թէ նրանք (այսինքն րէալական ուսումնարաններում աւարտածները) պատրաստ չեն համալսարաններում դասախօսութիւններ լսելու։ Այն ինչ մի և նոյն նախարարի կարգադրութեամբ թոյլ է տուած բօլգարներին, որոնք աւարտել են ռուսաց րէալական ուսումնարանները, ազատ ունկնդիրներ լինել համալսարաններում և ենթարկվել ամենայն տարի քննութեան հաւասար բուն ուսանողների հետ և վերջումը ստանալ վկայական, որ ունի մի և նոյն զօրութիւնը, ինչ որ ունի դիպլօմը։ Տարիների փորձը բօլգարների վերաբերութեամբ և յայտնի պրօֆէսօրների (Մէնդէլէեվի, Բէկէտօվի, Մէչնիկօվի և ուրիշների) վկայութիւնները պարզ ցոյց են տալիս, որ րէալական ուսումնարանների աշակերտների ճանապարհը փակած է բոլորովին անիրաւաբար և 'իզուր չէ, որ ռուսաց մամուլը նրանց անուանում է «խորթ որդիներ»։

Ս. Սաֆրազեանց

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՑ

Նոյեմբերի 1

Կրօնը մարդուս ներքին ազատ համոզմունքն է, անբռնաբարելի հաւատքն է, սրտի և հոգու զգացմունքների ներդաշնակաւորութիւնն է երկնային աշխարհի մէջ։ Կրօնը մարդուս երկրից երկինքը բարձրացնող, գերբնական սփոփանքներով մխիթարող, մեր ներքին աշխարհը մաքրող, ազնուացնող, գոող ամենամուրբ և ամենահզօր զօրութիւնն է։ Իսկ որովհետև մարդերի սրտերը, բնաւորութիւնները զանազան են, ուրեմն մի և նոյն բանը չէ կարող բոլորի վրա էլ հաւասարապէս ազդող, տիրող դեր կատարել, այն, որ մէկի համար քաղցր է, միւսի համար կարող է դառը լինել, և այլն։ Կրօնը այնքան ազդու, այնքան իշխող, այնքան սուրբ և վեհ կը լինի մի մարդու համար, որքան որ նա ինքնայօժար, ինքնակամ, ինքնաստեղծ, ինքնարտադիր կը լինի։ Ներքինը, իրականը, համոզմունքն է միայն, որ կարող է մարդուն իրան ծառայեցնել —հպատակեցնել։ Արտաքինը անոյժ է, թոյլ է, տկար է մարդուն դեկավարելու մէջ.—խօսքս բռնակալութիւնների վրա չէ։

Տեսէք ահա այն մարդուն, ինչպէս անվրդով, ինչպէս խաղաղ, յօժարակամ, սառնասրտութեամբ բարձրանում է կախաղանի, կառափնարանի վրա, տեսէք, ինչպէս նա ցուրտ արհամարհանքով, քաջութեամբ լի սրտով, անվեհեր հոգով բարձրանում է աւտօ-դա-ֆէի վրա։ Նա բարձրանում է մահ ընդունելու, նա գնում է մեռնելու առանց ահ ու վախի, առանց իր կեանքի համար դողալու, առանց իր կեանքը ափսոսալու։ Այդ ներքին համոզմունքն է, այդ ներքին ձայնն է, ներքին հաւատքն է, որ քաջացնում է նորան, որ մղում է դէպի մահ։ Իսկ այդպիսի մի համոզմունք չէ կարելի սախրամբ արմատացնել սրտի մէջ. նա ներքին ձգտումների ինքնակամ համագումարն է։ Այո, սա մի ճշմարտութիւն է, մի ակսիօմա է, որի հակառակը ուզում են ապացուցել մոլեռանդները, հնադարեան ֆանատիկները, սակայն այդ անհնար է, նրանց չի աջողվի։ Մի բան, քանի որ հիմնված չէ առողջ դատողութեան, ճշմարիտ լօգիկայի վրա՝ զուր է պաշտպանել։ Հակառակ դէպքում պաշտպանողները ցոյց կը տան աշխարհին իրանց խելքի և հասկացողութեան չափը, ինչպէս էլ որ ցոյց տուին։ Այո, կրօնը չունի ազգութեան գոյութեան վերաբերութեամբ այն նշանակութիւնը, ինչ որ աշխատում են տալ մոլեռանդները։

Մարդկութեան պատմութիւնը եթէ մի կողմ թողնենք, վեր առնենք հէնց միայն մեր պատմութիւնը, նա էլ մեր ասածը կապացուցի։ Հայերը հայ էին աստուածպաշտութեան ժամանակ, հայ էին հեթանոս, կռապաշտ, հայ էին քրիստոնեայ, լուսաւորչական ժամանակ։ Եթէ մեր պատմութիւնը մեզ անուանէր հայ միայն այն ժամանակ, երբ լուսաւորչական էինք, այդ պարագայում առանց ընդդիմախօսելու կը խոնարհվէինք պատմութեան առաջ, բայց որովհետև մեր ազգութիւնը միշտ անփոփոխ է մնացել և նոյն հայը թէ հեթանոս, թէ աստուածպաշտ, թէ քրիստոնեայ, թէ կռապաշտ և թէ լուսաւորչական ժամանակներում, հայը մի և նոյն հայն է եղել, թէ տանուտէրական իշխանութեան, թէ Հայկազանց հարստութեան, թէ օտարներին հպատակութեան, թէ անիշխանութեան և թէ իշխանաւորութեան ժամանակ, թէ հայութիւնը միշտ անփոփոխ է եղել ու մնացել կրօնի փոփոխականութեան շրջաններում, ապա ուրեմն՝ նա, հայը, հայ էլ կը մնայ միշտ, քանի կը ճանաչէ հայութիւն, քանի կյիմանայ իր պատմութիւնը, քանի հոգով ու սրտով կապված կը լինի իր հայրենիքի հետ, մանաւանդ՝ քանի կը խօսի հայերէն։ Այս խրոխտութիւնը մեր այժմեան հրապարակախօսներից շատ լաւ էր հասկացել մեզանից մօտ 4000 տարի առաջ մեր Արամ նահապետը։ Սա չէր հրամայում օտարներին թողնել կրօնը հայութեան մէջ ձուլվելու համար։ Սա բաւական էր համարում միայն հայերէն խօսել։ Բայց դժբախտաբար դեռ մեր օրերում գտնվում են անհատներ, որոնք աշխատում են, չը գիտենք իրանց տգիտութեան թէ անձնական հակակրութեան կամ կապրիզների պատճառաւ, այս թէ պատմական և թէ առողջ դատողութեան սուրբ արտադրումը ջրել....

Մենք «Մշակի» հետ միասին կրկին ու կրկին կասենք, թող հայը խօսի հայերէն, գիտակցաբար ճանաչի իր ազգութիւնը, կենտրօնանայ իր օրօրոցի մէջ, անձնազոհութեան չափ հաւատարիմ մնայ հայութեանը, իսկ լուսաւորչականութիւնը, թէ միւս ականութիւնը—կրօնը նրա ներքին համոզմունքն է, ոչ ոք իրաւունք չունի ձեռնամուխ լինելու նրա այդ անձնական սեփականութեանը։

Եթէ չը լինի խաւարը, չի գնահատվի լոյսը, այսպէս էլ եթէ չը լինէին «Մեղու», «Պսակ», «Արարատ», չէր գնահատվի «Մշակը»։ «Մշակը» զարթեցրեց կրօնական հարցը և «Մշակն» էլ դըրեց այդ հարցը իր պարզ ու ճիշտ շրջանակի մէջ։ «Մշակն» էր, որ հայերիս մէջ առաջին անգամ գոռաց «կրօնը անձնական ազատ համոզմունք է.» և սա մեր պատմութեան մէջ ոսկէ տառերով պիտի գրոշմվեն։ Թող խաւարամիտները խաւարը պաշտեն. թող մեռելները իրանց մեռելները թաղեն, մեզ փոյթ չէ։

Վրօյր

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

20 հոկտեմբերի

La fin couronne l'œuvre.—Եթէ մի փոքր հայացք դարձնելու լինենք մեր տեղացիների թէ հասարակական և թէ ազգային գործերի վրա, կը տեսնենք, որ շուշեցիք (սակաւ բացառութեամբ) ոչ մի ժամանակ իրանց սկսած մի որ և իցէ հասարակական գործը կատարելապէս ի գլուխ տարած չեն. գիտենք փաստերի։ Տասնեակ տարիներ անցնում են, որ Ղազանչեցի անուանված հարուստ ժողովուրդը ձեռնամուխ եղաւ հիմք դնել մի առաջին եկեղեցու. ինչպէս ամենայն մի նոր գործ, սկզբում չը խնայեցին իրանց առատ նուէրներով օժանդակել այդ ձեռնարկութեանը մի փառաւոր վախճան տալու համար։ Մխովեցան 60,000-ներ, եկեղեցու սիւները բարձրացան մինչև կամարները, և երբ եկեղեցին բաւ մեծ մասամբ շինված էր և մնում էր վրայի կամարները միացնել և ծածկել, այն ժամանակ մեր հասարակութիւնը տեսնելով ահագին ծախքերը, միանգամայն գրեթէ սառեց այդ գործում։ Հանգուցեալ պ. Խանդամիրեանցը իր վրա էր առել այդ շինութեան աւարտելը իր ծախքով, եթէ հասարակութիւնը թոյլ կը տար նրան իր անունը արձանագրել եկեղեցու ճակատակալի վրա, իբր գլխաւոր հիմնադիր նոյն եկեղեցու։ Ի հարկէ, այդ առաջարկութիւնը չընդունվեցաւ հասարակութեան կողմից. (պ. Խանդամիրեանցի իր մահից առաջ կտակած պ. Բէկլարեանցի մօտ գտնվող 12,000 րուբլին «աստուածահաճոյ» գործի համար, նոյն իսկ սոյն եկեղեցու շինութեան առթիւ է, իմ կարծիքով)։ Անցնում են տարիներ, բայց ոչ ոք չէ մտածել և չէ էլ մտածում այդ մասին, և ստորագրվող նուիրատուներից մի քանիսը անյաջող հանգամանքից չը վճարեցին իրանց ստորագրածի մի մասը...

Երկար խօսեցին այստեղ մի րէալական ուսումնարան ունենալու համար, ասացին, խորհեցին, գրեցին, բայց այս տարի էլ ոչինչ չունեցանք։

Մեր երիտասարդ սիրողները թատրօն հիմնեցին, իբրև մշտական թատրօնական բեմ, նոքա պատրաստեցին բոլոր հարկաւորեալ առարկաները. առաջին ներկայացումից ունեցան մի 30 րուբլու չափ էլ վնաս, յետոյ ամեն բան մնաց ու մնաց անգործադրելի....

Ընթերցարանի համար երկու տարի է, որ խօսում են, գրում են, անդամներ են ժողովում, բայց այդ օգտակար ընթերցարանի հոտն անգամ չը կայ։ Բայց Առաստամեանցները ասում են, որ հալա երկար տարիներ են հարկաւոր, սպասենք, եթէ մենք չը տեսնենք, մեր թոռները հօ կը տեսնեն։

Շուշեցիք բուլվար շինեցին, սկզբներումն փոքրը ինչ զուարճացան նրանով, բայց մի քանի շաբթից յետոյ բուֆետը կապել տուին մօտակայում պատահած աւազակութեանց և մարդասպանութեանց առթիւ, որովհետև բուֆետը գիշերներն անգամ բաց էր, և դրա համար գիշերը թուրքերի խումբեր պտտվում էին այդ տեղ. չորս օր չանցաւ, որ բուլվարի միջում շինված բեսեդկայի վարագոյրն էլ գիշերով գողացան տարան... Աստուած դրա հոգին էլ լուսաւորէ....

Մահտեսի Անդրէաս Կեանջեցեանցը բաւական ծախքեր անելուց յետոյ, երկար հետաւորութիւնից կարողացաւ բաւական քանակութեամբ մի ջուր բերել քաղաքին գրեթէ մօտ, բայց պատահելով անյաջող և միանգամայն ձախորդ դիպուածների, նա անկարող եղաւ իր սկսած գործը ի գլուխ տանել։ Նա սկզբում չը համաձայնվեցաւ, թէև Շուշու հասարակութիւնը իր վրա առեց այդ ջրի քաղաք հասցնելը, որ լինելով բաւական քանակութեամբ, իբր կենսական անհրաժեշտ պիտոյք, մեծ օգուտներ կարող էր տալ քաղաքացիներին։ Անցնում են տարիներ, կրկնում եմ, անցնում են տարիներ, էլ ոչ հասարակութիւնն է մտածում մի կերպով բերել տալ ջրշեալ ջուրը և ոչ էլ պ. Անդրէասի ներկայ դրութիւնը թոյլ է տալիս այդ ձեռնարկութիւնը կատարելու. օրէցօր ջրի խողովակները և հարկաւոր տեղերը փչանում են..

Ժանդութեան միջոցին հասարակութիւնից հաւաքած փողերից մի գումարով կամենում էին մի մշտական ցորենի պահեստ շինել, բայց երբ ժանդութիւնը անցաւ, էլ ոչ՛ք այդ մասին մտածող չը կայ, բայց թէ այդ մասին կը փոշմանեն թէ ոչ,—այդ ապագան ցոյց կը տայ։

Շատ խնդիրներ կան, որոնց մասին կը խօսվի իր ժամանակին, առ այժմ այսքանով բաւականանալով, կը ցանկայինք, որ Շուշու հայ հասարակութիւնը ուշադրութիւն դարձնէր վերև շեալ խնդիրների վրա։

Օտարական

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՎԱՐԴԱՇԷՆԻՑ գրում են մեզ, թէ բոլորովին սուտ է այն լուրը, իբր թէ այս գիւղի հասարակութիւնը բողոք չէ մատուցել հոգ. իշխանութեանը տէր-Գալուստ քահանայի անիրաւութիւնների մասին. խնդիրքը մատուցված է տեղային յաջորդին, որը կօնսիստօրիայի միջնորդութեամբ պէտք է ուղարկէր Էջմիածին։ Բայց եթէ Էջմիածինը մինչև այսօր չէ ստացել յիշեալ խնդիրքը, այդ պէտք է վերաբերել կօնսիստօրիայի անկարգութեանը, որը խնդիրքը իր մօտ է պահել և ուշացրել է ուղարկելու։ Նոյն խնդիրքի մէջ յիշված է 170 ստորագրողների բողոքը. եթէ այս անգամ ևս հոգ. իշխանութիւնը ուշադրութիւն չի դարձնի նրանց դասի վրա, ստիպված կը լինեն մի օտար եկեղեցու գիրկն ընկնել։

—

Մեզ խնդրում են յայտնել, որ երկուշաբթի օր, նոյեմբերի 17-ին լինելու է Թիֆլիսի ռուսաց օպէրայի երգիչ պ. Բատիլի բէնէֆիս։ Կը տրվի «Հրէուհի» Հալեվիի օպերա։

—

Նոյեմբերի 9-ին, կիրակի օր Թիֆլիսի հարուստները և անուանի մարդիկ հայ հասարակութենից հաւաքվեցան առաջնորդարանում, որպէս զի պատասխան տան Կ. Պօլսի Ներսէս պատրիարքի գրութեանը, որ խնդրում էր փող ժողովել Թիֆլիսում և օգնել Թիւրքաց Հայաստանի սովատանջներին։ Մի քանի ժամվայ մէջ գումարվեցաւ ինն հազար րուբլ, որ և կուղարկվի պատրիարքին, կամ սովելոց մասնաժողովին։ Նոյն տեղ խնդիր զարթեցաւ որ շատ լաւ կը լինէր ունենալ Թիֆլիսում մի մշտական ընկերութիւն, Բագուի Մարդասիրական ընկերութեան պէս, փոխանակ միշտ արտակարգ նստեր կազմել որ և է հանգամանքութեան առթիւ։

—

Թիֆլիսի Վանքի մայր-եկեղեցու աւագ քահանայ ծերունի տէր-Յովհաննէս Սարգսեան, որ յարգված է ամբողջ Թիֆլիսի հայ հասարակութենից, մի ինչ որ Մամբրէ վարդապետի կարգադրութեամբ կարգալոյծ է եղած մի իբր թէ չըհաս պսակի կատարելու համար։ Ասում են որ այդ պսակը մի առիթ է միայն, իսկ բուն պատճառը նախ՝ Մամբրէի ատելութիւնն է դէպի ծերունի քահանան, իսկ երկրորդը՝ առևտրական նպատակն է։ Բանը դրանումն է որ տէր-Յովհաննէս աւագ քահանան բաւական հարուստ մարդ է և Մամբրէն շատ լաւ գիտէ որ մեծ շահ չը կայ կարգալոյծ անելու մի որ և է աղքատ քահանայ, իսկ հարուստին կարգալոյծ անելը շահաւէտ է, որովհետև քանի մի շաբաթից յետոյ կարելի է նրան ակնարկել տալ. «մի բան տուր, և դարձեալ քահանայութեան իրաւունքը քեզ կը վերադարձնեմ»։ Խորհուրդ կը տայինք տէր-հօրը մի բան ուղարկել Մամբրէին, միթէ նա մինչև այժմ չը գիտէ, որ Թեմիս կառավարութիւնը, ինչպէս արդէն ասացինք, դարձել է թիւրքաց մի փաշայութիւն։

—

Լսում ենք որ Թիֆլիսի հայոց եկեղեցիներում ընտրված 60 պատգամաւորները, որոնք պէտք է ընտրեն Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձուներին, վճռել են դիմել Վեհափառ Կաթողիկոսին, խնդրելով նրան, որ վերջապէս նշանակի մի թեմական առաջնորդ Վրաստանի և Իմէրէթի հայոց թեմի համար, որ Այվազօվսկի արքեպիսկոպոսի մահից յետոյ մնում է մինչև այժմ առանց առաջնորդի։

—

Ղազախում խոտերին կրակ տալը շարունակվում է, մանաւանդ Կօթի գիւղում։ Բացի այդ թշնամաբար միմեանցից դամէշներ են սպանում։

—

Կօթի գիւղում, ինչպէս մեզ հաղորդում են, մի շատ վատ սովորութիւն կայ, որ մինչև այժմ չէ վերանում, այն է որ 10 տարեկան աղջիկներին պսակում են 15—16 տարեկան պատանիների հետ։ Այդ տեսակ ամուսնութիւններից առաջացած վնասները ինքն ըստ ինքեան հասկանալի են։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՔՐԴԱԿԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆ

—

Վանայ նահանգին կողմէն, Թուրքօ-Պարսկական սահմանագլխին վրայ, Քրդական նոր ապստամբութիւն մը ծագելուն լուրը պաշտօնապէս կը ստուգուի։

Վագըթ լրագիրն հետևեալը կը հրատարակէ իւր երէկուան թուով։

,,Պարսից Շահը վ. եհ. Սուլթանին հեռագիր մը քաշելով, Պարսկաստանի և Օսմանեան տէրութեան միջև կեցած բարեկամական յարաբերութիւնները կը յիշէ, և վ. եհ. Սուլթանին հետ դաշնակցութիւն մը կնքելու փափաք կը յայտնէ։ Յետոյ կը ծանուցանէ թէ 2,000-ի չափ Քուրդք Պարսկական սահմանագլուխն անցնելով, Պարսից կառավարութեան դէմ ապստամբութիւն հրատարակած են. հետևաբար, Շահին կառավարութիւնը զանոնք նուաճելու համար զօրք ղրկած է անոնց վրայ, դէպի սահմանագլուխն։ Պարսկաստանի վեհապետն ի վերջոյ կը խնդրէ վ. եհ. Սուլթանէն, որ Օսմանեան սահմանագլխին կողմէ ալ պէտք եղած զգուշական միջոցները ձեռք առնուին անմիջապէս։''

Արդ կը յիշուի թէ Շէյխ-Ուպէյտուլլահ ալ առ Բ. Դուռն հեռագիր մը քաշելով, ծանուցած էր թէ ,,Պարսիկ հպատակ Քուրդեր՝ Պարսկաստանէն օսմանեան հողն արշաւած, և ի մէջ այլոց, իւր (Շէյխ Ուպէյտուլլահի) կալուածներուն վնաս տուած են''։ Իսկ վ. եհ. Շահը կըսէ թէ Վանայ վիլայէթէն Քուրդք ապստամբք Պարսկաստան արշաւած են. Թէհրանէն Անգղիական լրագրաց քաշուած Ռոյթերի հեռագիրն ալ նոյնը կը ծանուցանէր։ Ճշմարտութեան ո՛ր կողմ լինելուն վրայ վարանումն անկարելի է։

Կը հետևցնեմք ուրեմն թէ այս գործին մէջ ալ Շէյխ Ուպէյտուլլահ կարևոր դեր մը կը խաղայ՝ ամենայն կերպիւ յար և նման անցեալ տարուանին. և թէ այժմ ալ իւր շարժումներն սքօղելու ջանքեր կընէ։

Սթամպուլ լրագիրը Շէյխ-Ուպէյտուլլահի շարժման վրայ Թէքրճէմանը Հագիգաթի հրատարակած տեղեկութեանց առթիւ սա դիտողութիւնները կընէ իւր շաբաթ աւուր թուով։

,,Հագիգաթի այս տեղեկութիւնները զարմանք կազդեն մեզ։ Շէյխ-Ուպէյտուլլահ, որ հանրածանօթ է, և զոր մանաւանդ Հայք և Վանայ նահանգին ուրիշ քրիստոնեայք յոյժ լաւ կը ճանչեն, Շէյխ-Ուպէյտուլլահ, կըսեմք, միշտ բարեկամ էր սահմանագլխին վրայ բնակող Պարսիկ Քրդաց հետ։ Այդ կողմերն ամեն մարդ գիտէ որ Շէյխ-Ուպէյտուլլահին և Պարսիկ Քրդաց գլխաւոր Պէյին՝ Մէհմէտ Ալիի՝ միջև միշտ ամենասերտ յարաբերութիւնք կեցած են։

,,Ուստի, կը կարծեմք թէ Շէյխ-Ուպէյտուլլահի կողմանէ կայսերական կառավարութեան տրուած տեղեկութիւններն կասկածելու է քիչ մը։ Այս Շէյխն, որ պղտորած գաւառներուն պատուհասն է, վերջին պատերազմէն յետոյ, յորում իւր յայտնի թշնամիներէն աւելի վնասներ հասուց Թուրքիոյ, կը յուսար թէ իշխան կը հրատարակուի այն տեղերուն, զորս արդէն կը քանդէր ու կը կործանէր։ Բարեբաղդաբար, իւր այս գաղափարը չը յաջողեցաւ։ Արդեօք Պարսիկ Քրդաց հետ իւր ունեցած կարծեցեալ վէճերը պատրուակ մը չե՞ն ճշմարիտ բանակ մը հանելու, որպէս զի Բ. Դրան մինչև ցարդ տալ չուզածն ինքն զինու զօրութեամբ գրաւէ։

,,Չը գիտեմք թէ այս գաղափարը կը համաձայնի՞ Քրդական Միութեան գաղափարին հետ, զոր Հագիգաթ յոյժ օգտակար կը գտնէր։ Սակայն գիտեմք որ Ուպէյտուլլահին ծանուցած շարժումը՝ Վանայ և Կարնոյ նահանգաց թշուառ ժողովրդեան համար նորանոր աղէտից նշան մը պիտի լինի։''

(Մասիս)

ԹԻՒՐՔԻԱ

—

Վագըթի ուղղեալ թղթակցութեան հետևեալ հատուածն հետաքրքրական է։

«Վանայ Ռուսական հիւպատոս Կամսարական անցեալներս Տիարպէքիր եկաւ, և տեղւոյս հիւպատոսարանին մէջ քանի մ'օր հիւր մնալէ յետոյ, Խարբերդի և Տէրսիմի ճանբով Երզնկա գնաց։ Նորա շարժման և գործոց նայելով, անպատճառ գաղտնի նպատակ մունի իւր այս ուղևորութեան մէջ...։»

Երէկուան Սթամպուլի մէջ հետևեալը կը կարդամք։

„Ըստ նոր ազգահամարի մը, միայն Մշոյ գաւառին մէջ 100,000 Հայք կան, մինչդեռ նախորդ ազգահամարի մը մէջ 36 հազար միայն արձանագրուած էր։ Այդ տեղերը բնակող Հայոց անհուն մեծամասնութիւնն անգամ մ'ևս հաստատուած է այս նոր ազգահամարով։»

Սուլթան Համիտ առաջնոյն Պաղչէ Գափուի մեծ պողոտային վրայ կառուցեալ դամբարանն առջի օր ցորեկ ատեն ամբողջապէս կողոպտեցաւ։ Վախճանեալ Սուլթանին ընտանեաց եօթն գերեզմաններուն վրայ գտնուող բոլոր թանկագին նիւթերը վերցուեցան. այս նիւթերուն կարգէն էին 20-ի չափ Քաշմիրք, որք Սուլթան Համիտ Առաջնոյն ժամանակէն մնացած էին և քանի մը հազար ոսկւոյ արժէք ունէին։ Սուլթանին և արքայազանց փաթթոցներուն վրա գրուած գոհարեղէնք ալ որք նոյնպէս մեծագին էին, վերցուեցան։ Կըսուի թէ գողերը Մուհաճիրներ են։ Ոստիկանութիւնը կը փնտռէ զանոնք։

(Մասիս)

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

—

Իշխան Բիսմարկի հրաժարականի առիթով տարածված լուրերի մասին ,,Polit. Corresp'' լրագիրը ստացաւ հետևեալ նամակը, նոյեմբերի 7-ից, արժանահաւատ աղբիւրից։ Եթէ հաւատանք այն լուրերին, որ եւրօպական մամուլը երկու շաբաթ շարունակ յամառութեամբ տարածում է, ուրեմն գերմանական պետական կանցլերը գործերից հեռացած պէտք է լինի։ Այդ լուրերը իսկապէս սխալ են և հիմնված են հետևեալ իրողութեան վրա։ Պետական կանցլերի գործունէութիւնը մի այնպիսի արգելքի հանդիպեց, որ ոչնչացրեց պատրաստված մի գործի աջողութիւնը և եթէ այդ արգելքը չը յաղթէր, կարող էր մեծ վնասներ տալ Գերմանիայի քաղաքական դրութեանը։ Այդ արգելքը այնպիսի տպաւորութիւն գործեց իշխան Բիսմարկի վրա, որ նա տկարացաւ և ստիպվեցաւ մօտաւորապէս հոկտեմբերի 27-ին դադարեցնել թէ արտաքին գործերի և թէ առևտրական մինիստրութեան կառավարելը։ Գերմանական օրէնքների համեմատ, երբ պետական կանցլերը արտաքին գործերի կառավարութեան ժամանակ արգելքների է հանդիպում, նրան փոխարինում է կամ մինիստրի օգնականը, կամ արտաքին գործերի մինիստրութեան գլխաւոր քարտուղարը։ Իշխան Բիսմարկ, իբրև պրուսական առևտրական մինիստր, խնդրեց իր ընկեր Բէօտտիխերից փոխարինել իրան կարճ ժամանակով։ Այսօր իշխան Բիսմարկ նորից սկսեց արտաքին գործերի մինիստրի պաշտօնը վարել և այս շաբաթ կը սկսի առևտրական մինիստրութիւնն էլ կառավարել։ Սրանից կարելի է եզրակացնել, որ իշխանը առողջացել է և նրա հիւանդութեան պատճառներն էլ ոչնչացրած են։ Այն լուրը, իբր թէ իշխանը վերջնականապէս հրաժարական է տուել, բոլորովին անհիմն է և նրա թշնամիների հնարած։ Իրողութիւնը այս է։ Բացի իշխանի հրաժարական տալու սխալ լուրից, մի քանի անհիմն հաղորդութիւններ էլ տարածվեցան, որոնք պաշտօնական աղբիւրներից էին ստացվում։ Սրա պատճառն այն է, որ նոյն իսկ կառավարչական շրջանները սխալ ենթադրութիւններ էին անում իշխանի դիտաւորութիւնների մասին։ Իշխանը երբէք չէ խնդրել պրուսական մինիստր Բէօտտիխերին փոխարինել իրան և վերջնականապէս վարել պրուսական առևտրական մինիստրի պաշտօնը։ Եթէ այդ առիթով պաշտօնական լրագիրները սխալ լուրեր տարածեցին, դրա պատճառն այն էր, որ տպագրական վարչութիւնը մոլորեցրած էր պաշտօնական շրջանների սխալ հաղորդութիւններից։ Այստեղ դիտաւորութիւն կայ ներքին գործերի մինիստրութեան մէջ մի առանձին բաժին նշանակել սօցեալ-քաղաքական օրինագծեր պատրաստելու համար, որպէս զի այդ մինիստրութիւնը աշխատող ոյժեր ունենայ և ստիպված չը լինի դիմել պրուսական առևտրական մինիստրութեան օգնութեանը։ Այդ բաժնի գլխաւոր կը նշանակվի Բէօտտիխեր։ Այդ բաժինը անհրաժեշտ կը լինի իշխան Բիսմարկի համար միայն այն դէպքում, եթէ ինքը կը թողնի պրուսական առևտրական մինիստրութեան կառավարութիւնը։ Իսկապէս այդ առանձին բաժինը հազիւ թէ կազմվի այժմ, քանի որ Բիսմարկ վարում է պրուսական առևտրական մինիստրի պաշտօնը։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

—

,,Բէյտերիւ'' ընկերութեանը Թէհրանից հեռագրում են նոյեմբերի 3-ից։ Բինարից ստացված տեղեկութիւնների համեմատ նոյեմբերի 1-ից քիւրդ զօրքերի առաջնորդ Աբդուլ-Կադիր 3000 հեծեալ և 2000 հետևակ զօրքերով յետ քաշվեցաւ Տիխատու գետի միւս կողմը։ Քիւրդերի յարձակմանը ենթարկված նահանգները այստեղից ուղևորվեցան եօթը բատալիօն հետևակ և մի հազար հեծեալ պարսկական զօրքեր։ Շէյխ Իբադուլլահ Նոխրիտմախի բանակից շարունակ ուղարկում է զէնքեր և պատերազմական պաշարներ։ Քիւրդ առաջնորդների մէջ անբաւականութիւններ են տիրում և Համզա-աղա հրաժարվեցաւ արշաւել Թաւրիզի վրա։

Վարնայից ,,Daily News'' լրագրին հեռագրում են նոյեմբերի 10-ից։ Շէյխ-Իբադուլլահ երկու քիւրդ պատգամաւորների հետ մի նամակ ուղարկեց Թէհրանի մէջ ապրող պարսից շահի եղբօրը, որով շէյխը առաջարկում էր իշխանին քիւրդական ապստամբութեան գլուխ անցնել և մի անկախ պետութիւն կազմել։ Շահի եղբայրը, թէպէտ մի քանի տարի առաջ նեղված էր, բայց, ինչպէս կարծում էին, թշնամաբար էր նայում եղբօր վրա։ Նա անյապաղ ներկայացրեց շահին թէ Իբադուլլահի նամակը և թէ նրա ուղարկած երկու պատգամաւորներին։ Թիւրքիայի մէջ կասկածում են, որ Պարսկաստանից արտաքսված քիւրդերը կաւերեն Հայաստանը։ Պարսկական դեսպանը Կ. Պօլսի մէջ դեռ առաջ Բ. Դրան ուշադրութիւնը դարձնում էր այն հանգամանքի վրա, որ Իբադուլլահը պատրոնների երկու գործարաններ ունի և որ քիւրդերի շարժում է նշմարվում, իսկ Բ. Դուռը ոչինչ միջոցներ չը գործադրեց ապստամբութեան առաջն առնելու համար։

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

Դավրէժ, 28 հոկտեմբերի

Քիւրդերի երազական միութեան գործը՝ կարծես թէ էլ առաջ չէ գնում։ Շէյխ-Իբադուլլահը, որ անձամբ Ուրմի գալով, նոյն քաղաքը 20 օր պաշարեց բազմաթիւ քիւրդերով, չը կարողացաւ առնել։ Քաղաքից արձակված թնդանօթները նրա մարդկանց բաւականին ջարդ տուին, մինչև որ Թէյմուր-աղա զօրապետը Մակուից վրա հասաւ պարսկական զօրքերով և քիւրդերին կոտորելով հետ մղեց անձնատուր չեղող Ուրմի քաղաքից։ Քիւրդերից շատ գերիներ են ընկած պարսից ձեռքը, որոնք այս օրերս սպասվում են Դավրէժ։ Բայց և այնպէս, ասում են թէ Շէյխի մարդիկը Ուրմի գաւառում հարիւրաւոր գիւղեր ոտնակոխ անելով, ամայի են դարձրած, և նրանց բոլոր նիւթեղէնը յափշտակած։

Շէյխ Գադըրը թէև Սովուք-Բուլաղում նըստած է, բայց ինչպէս երևում է, նա շուտով կը փախչի, որովհետև նրա հետ միացող պարսից քիւրդերի մեծագոյն մասը իրանց բէգերով թողնում են նրան և եկան պարսից բանակի հետ միացան։ Սրանք Շէյխի զօրութիւնից սարսափելով և այն կողմերը պարսից զօրք չը լինելով առերես միացած են եղել Շէյխի հետ, իսկ այժմ երբ պարսից բանակը բաւականին ստուարանալով Ջղաթի և Թաթաւի գետերն անցաւ և մօտենում է Սովուք-Բուլաղին, նրանք այս հանգամանքից օգուտ քաղելով, անցան պարսից կողմը։ Պարսից Մամաշ ասված քաջամարտիկ ցեղը պատրաստվում է կատաղի պատերազմ անելու Շէյխի բանակի հետ և հաւանական է Շէյխ-Գադըրը բռնվի։ Մի խօսքով պարսից քիւրդերի պարսից հետ միանալը՝ մի զօրաւոր փաստ է հաւատալու, որ Շէյխ-Իբադուլլահի զօրութիւնը երկուքի բաժանվեցաւ, նրա մի թևը կոտրվեցաւ։ Թէհրանից գնացող բանակը հասած է Սովուք-Բուլաղի սահմանը. Ուրմի էլ հետզհետէ զօրքերը շատանում են, որով պարսիկները Շէյխի դէմ երեք զօրաւոր բանակ ունեն շարժման վիճակում (մօտ 40 հազար մարդ)։

Նորին վսեմութիւն Սփէհսալարը մի քանի օրից յետ գնալու է Բինար մի քանի հազար նոր զօրքով, որպէս զի այնտեղից Սովուք-Բուլաղի վրա գնացող բանակներին անձամբ հրամայէ։

Արմենակ

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 12 նոյեմբերի։ Երէկ կոմս Լօրիս-Մելիքօվ ուղևորվեցաւ Լիվադիա, մինիստրութեան կառավարութիւնը ժամանակաւորապէս Կախանօվին յանձնելով։ ,,Голосъ'' լրագրին հաղորդում են, որ քիւրդերը սպառնում են Թաւրիզին։ Ռուսաց հիւպատոսը Թաւրիզում հրաման ստացաւ թողնել իր տեղը և անյապաղ Թիֆլիս ուղևորվել։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ